

Protestant Theological University

De voetenwassing:

Stoutjesdijk, M.J.

Published in:
Samen Kerk

Published: 01/01/2019

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):
Stoutjesdijk, M. J. (2019). De voetenwassing: een ritueel met een serieuze boodschap. *Samen Kerk*, 44(2), 24-25.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-pthu/bibliotheek-pthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.pthu.nl>.

De voetwassing een ritueel met een serieuze boodschap

In de liturgie van Witte Donderdag is, na de preek, een voetwassing voorzien door de celebrant. Dit analoog aan het Bijbelverhaal uit het Johannesevangelie waarin Jezus de voeten van zijn leerlingen wast. In een parochie zijn het parochianen van wie de priester de voeten wast. Paus Franciscus wast op Witte Donderdag de voeten van gevangenen, vrouwen, niet-christenen en vluchtelingen. Waarom?

De paus die de voeten wast van vluchtelingen. Op het eerste gezicht misschien alleen een mooie foto van een ritueel dat jaarlijks op de Witte Donderdag voor Pasen plaatsvindt. Een voorbeeld bovendien van 'dienend leiderschap', zo'n positieve, maar tegelijkertijd tamelijk vage term die je in veel kerken - en daarbuiten - hoort. Maar wie de antieke bronnen en de Bijbel goed bestudeert, bemerkt al gauw dat er veel meer aan de hand is. Het wassen van de voeten is namelijk één van de taken die in de Oudheid voorbehouden was aan slaven, net zoals het bedienen van de meester aan de tafel. Maar wat hield slavernij in de Oudheid eigenlijk in, en welke symbolische boodschap spreekt er precies uit de voetwassing?

Slavernij in de vroegchristelijke wereld

In de wereld van de eerste christenen was slavernij alomtegenwoordig. De vele oorlogen en een levendige slavenhandel zorgden ervoor dat een gestage stroom aan slaven het Romeinse Rijk binnenkwam. Slaven

kwamen overal vandaan en vervulden allerlei beroepen, onder allerlei verschillende omstandigheden: van prostituee of mijnwerker tot aan dokter of secretaris. In tegenstelling tot de trans-Atlantische slavernij was het slavernijsysteem in de Oudheid niet gebaseerd op ronderscheid. Of je nu Noord-Afrikaan, Galliër of Romein was, als je pech had kon je zomaar slaaf worden, bijvoorbeeld doordat je krijgsgevangen was gemaakt, doordat je gekidnapt was of failliet was gegaan. Een ander verschil met de trans-Atlantische slavernij is dat plantage-slavernij weliswaar voorkwam, maar vrij zeldzaam was.

Slavernij in de Oudheid was meestal kleinschaliger. Slaven werkten vaak in hun eentje, met hun meester, of met een paar slaven in het huis of op het veld. Dat betekent zeker niet dat slavernij in de Oudheid een pretje was. Slaven hadden geen recht op een familie,

konden seksueel misbruikt worden, ondergingen de vreselijkste straffen en konden dikwijls straffeloos gedood worden door hun meester.

Het omdraaien van de rollen

Juist omdat het leven als slaaf in de Oudheid vaak bepaald geen pretje was, was het van groot symbolisch belang dat af en toe de rollen omgedraaid werden. Zo had je in het Romeinse Rijk het Saturnalia-feest, dat zo ongeveer op dezelfde tijd werd gevierd als ons Kerstfeest. Tijdens dit feest mochten slaven zichzelf voor een paar dagen inbeelden vrij te zijn. Wat hield dat concreet in? Volgens antieke bronnen droeg zowel meester als slaaf tijdens dit festival de muts van de vrijgelaten slaaf (de pilleus) en zagen zij er daarmee uit als maatschappelijke gelijken. Verder mochten slaven meedoen aan kansspelen (dobbelen), kregen ze cadeaus en werd soms één van de slaven benoemd tot 'koning' (denk aan prins Carnaval). Tot slot vond er tijdens dit feest een bijzondere rolomkering plaats bij de maaltijd. Waar slaven normaal gesproken vaak alleen de restjes van het diner van hun meesters ontvingen, mochten ze tijdens Saturnalia als normale gasten aanliggen aan tafel én werden ze daar bediend door hun meesters. Veel meesters hadden hier geen zin in; ze waren bang voor ook maar de minste ondermijning van hun autoriteit, of voelden zich er gewoon te goed voor om het werk van hun slaven te doen. Ze ontvluchtten de festiviteiten of zelfs de stad tijdens Saturnalia. In antieke bronnen worden meesters dan ook opgeroepen tijdens het feest tenminste samen met hun slaven te eten, en zich niet in hun eentje vol te poppen terwijl de slaven stonden toe te kijken.

Jezus als voorbeeld: dienen als een slaaf

In één van de parabels van Jezus komt er een situatie voor die lijkt op het Saturnalia-feest. In deze parabel (Lukas 12:35-40) vergelijkt Jezus de mensen met slaven die wakker blijven om de deur open te doen voor hun meester, hoe laat hij ook thuis komt. Op het moment dat de meester thuiskomt en ontdekt hoe waakzaam de slaven zijn, gebeurt er iets heel verrassends: als beloning nodigt de meester zijn slaven aan tafel en bedient hen. Met andere woorden: de meester neemt de rol van de slaven, terwijl de slaven zich als meesters mogen gedragen. In de toepassing van de parabel (vers 40) wordt dit gedrag van de meester vergeleken met dat van de Mensenzoon, een titel die in het Nieuwe Testament voor Jezus gebruikt wordt.

Niet alleen in de parabels, maar ook in zijn daden blijkt Jezus bereid te zijn de rol van de slaaf op zich te nemen. Het beste voorbeeld daarvan vinden we in Johannes 13. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe Jezus tijdens een maaltijd opstaat om de voeten van zijn leerlingen te wassen. Petrus lijkt zich ervan bewust te zijn dat dit een typische slaventak is en verzet zich, wellicht daarom, in eerste instantie tegen Jezus' initiatief (vers 6-8). Iets verderop legt Jezus uit wat Hij gedaan heeft: "Jullie zeggen altijd 'meester' en 'Heer' tegen Mij, en terecht, want dat ben Ik ook. Als Ik, jullie Heer en jullie meester, je voeten gewassen heb, moet je ook elkaars voeten wassen. Ik heb een voorbeeld gegeven; wat Ik voor jullie heb gedaan, moeten jullie ook doen. Waarachtig, Ik verzeker jullie: een slaaf is niet meer dan zijn meester" (13-16a, NBV).

De paus, de hoogste katholieke autoriteit, neemt de rol aan van een slaaf

---

De normale gang van zaken wordt hier helemaal omgekeerd. Niet als een uitzondering, iets eenmaligs, tijdens een gek feest in de wintermaanden. Ook niet als iets wat je met weezin doet, omdat het nu eenmaal moet. Nee, Jezus predikt hier een nieuwe wereld, waarin de bekende rollen en gezagsverhoudingen totaal op zijn kop worden gezet. In deze nieuwe wereld, die Jezus doorgaans aanduidt als het Koninkrijk van God,

zullen de laagsten de hoogsten worden en zal God de mensen dienen.

Terug naar de paus: is het wassen van de voeten alleen een mooi ritueel, dat een fijne foto oplevert voor de pers? Het antwoord is uiteraard: nee. We zien hier de paus, de allerhoogste katholieke autoriteit op aarde, die de rol van een slaaf neemt. Hij wast hier de voeten van asielzoekers, een groep mensen die bij ons bepaald niet hoog op de maatschappelijke ladder staat. In navolging van Jezus zet de paus zo de machtsverhoudingen in deze wereld op scherp en neemt hij daarmee alvast een voorschot op het feest van Pasen. ■

Martijn Stoutjesdijk

Martijn Stoutjesdijk (29) doet aan de Tilburg School of Catholic Theology onderzoek naar slavernij in vroegchristelijke en vroegrijnse parabels (www.parabelproject.nl).